

"PASHTUNISTAN" FACTOR IN REGIONAL SECURITY OF SOUTH ASIA**Sardor RAKHIMOV**

Student

Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: "Afghan", "Pashtun", "Taliban" movement, Pashtunistan, Loya Jirga, Khyber Pakhtunkhwa, Pashtun Tahofuz Movement

Received: 20.06.23**Accepted:** 22.06.23**Published:** 24.06.23

Abstract: This article discusses approaches to the origin of the term Afghan and the Pashtuns. Also, detailed information about the idea of the Pashtuns to establish the state of "Pashtunistan", which is seen as a direct threat to the territorial integrity of Pakistan, the actions taken by them, and the positions of Afghanistan and Pakistan on this issue. information is provided.

JANUBIY OSIYO MINTAQAVIY XAVFSIZLIGIDA "PASHTUNISTON" OMILI**Sardor RAHIMOV**

Talaba

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: "Afg'on", "Pashtun", "Tolibon" harakati, Pashtuniston, Lo'ya Jirga, Xaybar-Paxtunxva, Pashtun Tahofuz Harakati

Annotatsiya: Mazkur maqolada afg'on atamasi va pashtunlarning kelib chiqishiga doir yondashuvlar haqida so'z boradi. Shuningdek, Pokiston hududiy yaxlitligiga bevosita tahdid sifatida ko'riladigan pashtunlarning "Pashtuniston" davlatini tashkil etish g'oyasi, ular tomonidan amalga oshirilayotgan harakatlar, Afg'oniston va Pokistonning bu masala bo'yicha o'z pozitsiyalari to'g'risida batafsil ma'lumotlar keltirilgan.

«ПАШТУНИСТАНСКИЙ» ФАКТОР РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЮЖНОЙ АЗИИ**Сардор РАХИМОВ**

Студент

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: «Афганское», «пуштунское», движение «Талибан», Паштунистан, Лойя джирга, Хайбер-Пахтунхва, пуштунское движение Тахофуз

Аннотация: В данной статье рассматриваются подходы к происхождению термина афганцы и пуштуны. Также представлена подробная информация об идее пуштунов о создании государства «Паштунистан», которая рассматривается как прямая угроза территориальной целостности Пакистана, предпринятых ими действиях и позициях Афганистана и Пакистана по этому поводу. Выпуск информации предоставлена.

KIRISH

XVIII asrda “afg‘on” atamasi butun mamlakat bo‘ylab pashtunlar uchun ishlatilgan bo‘lsa, XIX asrda ushbu atama umumlashtirilib, etnik va diniy o‘lchovlardan qat’iy nazar, mamlakatning barcha aholisi uchun qo‘llanilgan. Pashtunlar tarix nuqtayi nazaridan o‘zlarini pashtunlar deb atagan va asrlar davomida XVIII asrgacha etnik jamoasining o‘ziga xos an‘analari va urf-odatlaridan foydalanib kelgan. “Afg‘on” atamasini qabul qilishlari uchun uzoq vaqt kerak bo‘ldi. Taniqli fransuz sayyohi Ferrier asosiy pashtun qabilalari, ya’ni gilzoy va abdaliylar o‘zlarini afg‘onlar deb atashini rad etishlarini ta’kidlaydi. Bu afg‘on atamasiga qiziqishning yo‘qligi bilan bog‘liq edi, chunki bu atama bir tomondan pashtun bo‘lmaganlar tomonidan pashtunlar uchun foydalanilgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, pashtunlar o‘zlarini pashtun deb atalishini afzal ko‘radilar va bundan faxrlanadilar[1]. Shu o‘rinda qayd etish joizki, pashtun xalqini kelib chiqishiga doir fikrlar g‘oyat munozaralidir. Tarixchilar va hatto pashtunlarning o‘zlari orasida ham bir-biriga qarama-qarshi bo‘lgan qarashlar, nazariyalar mavjud. Bu xususida tadqiqotchi Obidjon Abdurahmonov “Afg‘oniston pushtunlari” nomli ilmiy risolasida pashtunlarning paydo bo‘lishi to‘g‘risida o‘z xulolasini yozadi:

- 1) yahudiylardan;
- 2) eftalit (oq xun)lardan;
- 3) arablardan;
- 4) eronliklardan;
- 5) yunon xalqlari va rajputlardan;
- 6) ayrim pashtun qabilalarini kelib chiqishi turklarga borib taqalishiga ham guvoh bo‘lishimiz mumkin[2].

Ayrim adabiyotlarda “afg‘on” va “pashtun” tushunchalari sinonim sifatida qo‘llanadi. Hozirgi kunda pashtunlar Afg‘onistonda davlat yaratuvchi (titul) millat sifatida aholining taxminan 45-48 foizini tashkil etadi. Ular butun Afg‘oniston hududi bo‘ylab keng tarqalgan, biroq jips tarzda mamlakatning sharqiy, janubiy va g‘arbiy viloyatlarida istiqomat qiladi. XVIII asrning o‘rtalaridan boshlab hozirgi vaqtgacha pashtunlar Afg‘onistonda o‘zining muhim mavqeni egallab kelmoqda. Habibullaxon Kalakoni (1929) va Burhoniddin Rabboni (1992-1996) hokimiyatidan tashqari

Afg‘onistonning barcha hukmdorlari ushbu millat vakillari hisoblanadi. Pokiston aholisining taxminan 15 %dan ortig‘ini tashkil etuvchi pashtunlar mamlakatda panjobilardan keyingi ikkinchi ko‘p sonli xalq hisoblanadi. Pokistonda pashtunlar Kvettadan shimolda Sulaymon tog‘ tizmalari bilan Hind daryosi oralig‘ida joylashgan, xususan, Balujiston, Federal ma‘muriy qabilalar hududi (FATA, hozirgi kunda Xaybar-Paxtunxva), Karachida istiqomat qilishadi. Pokiston davlat organlari tizimida, xususan, armiya va politsiyada pashtunlar sezilarli mavqega ega[3].

Pashtuniston (“پښتونستان”) – “pashtunlar mamlakati (yeri, vatani)” deb tarjima qilinadi. Ushbu atama pashtunlar istiqomat qilib keladigan tarixiy hududlarni ham anglatadi. Taxminan III asrdan boshlab bu hudud “Afg‘oniston” deb nomlanadi[2]. Bundan tashqari, “Pashtuniston” Dyurand chizig‘ining ikki tomonidagi pashtunlarni birlashtirishni nazarda tutuvchi g‘oya hamdir. 1947-yilda Pokistonning mustaqillikka erishishi bilan pashtunlar masalasi yana dolzarb ahamiyat kasb etdi va ikki davlat siyosatining kun tartibiga qo‘yildi. Rasmiy Kobul Shimoli-g‘arbiy chegara viloyati, Federal ma‘muriy qabilalar hududi hamda Balujistonning chegara hududlari (tarixan afg‘on davlatchiligining tarkibiy qismi)da istiqomat qilib kelgan pashtunlarga Afg‘onistonga qo‘shilish yoki mustaqil “Pashtuniston”ni barpo etish huquqini berilishini talab qildi, biroq pashtunlarga yo Hindiston, yoki Pokistonga qo‘shilish imkoniyati berildi. Natijada Afg‘oniston Pokistonni BMTga a‘zo bo‘lishiga qarshi ovoz bergan yagona davlat bo‘lib qoladi. 1949-yil sharqiy pashtun qabilalari Tirax (Xaybar-Paxtunxva)da “Pashtuniston” davlatini tuzilganligi, uning Milliy assambleyasi ta‘sis etilganligi hamda bayrog‘i qabul qilinganligini e‘lon qiladi[3].

Pashtuniston bayrog‘i[4]

Afg‘oniston hukumati o‘sha yilning 31-avgust sanasini “Pashtuniston kuni” deb belgilaydi. Muhammad Dovud “Pashtuniston” masalasida aksilpokiston siyosatini olib bordi. Uning hukumati 1921-yilda qabul qilingan ingliz-afg‘on bitimini bekor qilinishini, Kobulda Lo‘ya Jirga chaqirilishini hamda pashtunlarga o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqi berilishini talab qiladi. Tabiiyki, pashtun millatchilari va sharqiy pashtun qabilalari rasmiy Kobul tomonidan qo‘llab-quvvatlanadi. Pokiston

hukumati o'z navbatida pashtun ayirmachiligi va millatchilik kayfiyatini bartaraf qilish maqsadida bir qator ishlarni amalga oshiradi. Xususan, XX asrning 70-80-yillarida Kobul rejimiga qarshi kurashda Pokiston millatchi ruhdagi afg'on guruhlarini chetlashtirgan holda islomiy radikal partiyalarni; 90-yillarda Kobulda o'ziga moyil bo'lgan siyosiy kuchni ko'rish maqsadida "Tolibon" harakatini qo'llab-quvvatlaydi (Vaholanki, toliblar hukumati ham "Dyurand chizig'i"ni Afg'oniston bilan Pokistonning davlat chegarasi sifatida tan olmadi). 2010-yilda Pokistonning Shimoli-g'arbiy chegara viloyati "Xaybar-Paxtunxva", ya'ni "pashtunlar yeri" deb o'zgartirildi. 2018-yilda Federal ma'muriy qabilalar hududi Xaybar-Paxtunxva tarkibiga kiritildi, uning aholisiga barcha siyosiy huquqlardan foydalanish imkoniyati berildi[3].

Pashtuniston xaritasi[5]

1947-yil ma'lumotlariga ko'ra, taxminan 150 ming km kvadrat bo'lgan "Pashtuniston" hududi 1819-yilgacha Durroniyalar imperiyasining bir qismi bo'lgan, saltanat parchalanganidan keyin Panjoblik sikh hukmdorlari uning sharqiy hududlarini egallab olgan. XX asrning ikkinchi yarmida "Pashtuniston" yerlari Britaniya Hindistoni tarkibiga kiritildi. Pashtunlar Britaniya hukmronligini ag'darishga bir necha bor urindilar, jumladan 1897, 1919-1923 va 1930-yillarda eng yirik qo'zg'olonlar bo'lib o'tgan edi[6].

Pokiston davlati tashkil etilgandan so'ng, pashtun millatchilari vaqti-vaqti bilan mustaqil "Pashtuniston" davlatini yaratish g'oyasini ilgari suradi, biroq pashtunlarning mustaqil davlat tuzish g'oyasini amalga oshishiga tashqi kuchlar va bir qator boshqa omillar qarshilik ko'rsatadi. Xususan, Pokiston ushbu g'oyaning eng katta dushmani bo'lib, hanuzgacha pashtunlarning birlashishiga qarshilik ko'rsatib keladi. Zero, "Pashtuniston" davlati tuzilgan taqdirda, Pokiston Islom

Respublikasi o'z hududining salmoqli qismidan ayrilishga to'g'ri keladi[2]. Darhaqiqat, barcha pashtun qabilalarini birlashtirishga qaratilgan har qanday urinish Pokistonning hududiy yaxlitligiga tahdid soladi. Bu to'g'risida professor Shuhrat G'oyibnazarovning yozishicha, pashtun millatchiligi Islomobod uchun haqiqiy xavf tug'diradi, chunki bu kelajakda Pokistonning etnik pashtun mintaqasini ham o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan "Pashtuniston"ni yaratish g'oyasini keltirib chiqardi"[7]. Afg'oniston-Pokiston munosabatlarida uzoq vaqtdan beri davom etib kelayotgan "Pashtuniston" muammosi, ya'ni Afg'onistonning XIX asr boshlarigacha Kobul tomonidan nazorat qilingan va 1947-yilda Pokiston tarkibiga kirgan, asosan, pashtunlar yashaydigan yerlarga bo'lgan yashirin da'vosi pashtun qabilalari uchun muhim siyosiy masala bo'lib qolmoqda[8]. Darhaqiqat, Afg'oniston rasmiylari mustaqil "Pashtuniston" davlatini tuzish g'oyasini faol qo'llab-quvvatladilar. Masalan, Afg'onistonning sobiq ta'lim vaziri M.Najibullaxon 1948-yil 4-fevralda Kobul radiostansiyasidan Afg'oniston va Pokiston o'rtasidagi chegaraning yaratilishida pashtunlarning manfaatlari hisobga olinmagani haqida so'zlashdi[1].

1949-yil Afg'onistonning Dyurand chizig'i bo'ylab, shu jumladan Pokiston hududlaridagi qabilalar bilan munosabatlarni yuritish uchun Chegara va qabila ishlari bo'yicha department (keyinchalik vazirlik)ni tuzdi. Birinchi rahbari o'sha vaqtdagi Afg'oniston Bosh vaziri Dovud bo'lgan bu tashkilot Pokiston hokimiyat organlariga afg'onlarning pashtun qabilaviy hududlariga ochiq va yashirin da'volari orqali bosim o'tkazgan "Pashtuniston" militsiyasini tashkil qilgan. Mazkur vazirlik davlat tomonidan qabila boshliqlarini tanlab olish, ularga subsidiyalar to'lash, ularni vazirlikda qabila hokimiyati lavozimlariga tayinlash va ularning o'g'illarini Kobul maktab-internatlariga yollash vositasi ham bo'lgan[9]. Bu orqali rasmiy Kobul Pokistonda Afg'onistonga xayrixoh kuchlar sonini oshirish, Pokistonning ichki va tashqi siyosatiga ta'sir o'tkazish kabi maqsadlarni ko'zlaganini taxmin qilish mumkin.

Muhammad Zohirshoh davrida ham Afg'onistonda pashtunlarning suveren davlati — "Pashtuniston"ni yaratish masalasi faol ko'tarila boshladi. Bu davlat tarkibiga Pokistonning pashtunlar yashovchi hududlari kirishi kerak edi. Chegara muammolari har ikki tomonning chegara hududlari ustidan kuchli nazorat mavjud emasligi tufayli murakkablashdi[10].

Ushbu davrda ichki va tashqi siyosati "Pashtuniston" harakatiga bevosita ta'sir ko'rsatgan xorijiy davlatlar qatoriga Afg'oniston, Eron, SSSR va AQSh kiradi. Sovetlarning Afg'oniston ichki ishlariga harbiy aralashuvi millionlab afg'onlarning Afg'onistondan Pokistonga ko'chib o'tishiga sabab bo'ldi. Sovetlarga qarshi kurashni qo'llab-quvvatlagani uchun afg'on xalqi "Pashtuniston"ga da'vo va yordamni to'xtatdi. Shuningdek, Eron Pokiston va Afg'oniston o'rtasidagi "Pashtuniston" mojarosida vositachilik qilishda ishtirok etdi hamda Bxutto rejimi bilan, ayniqsa, Balujistondagi irredentistik harakatlarni bostirishda harbiy hamkorlik qildi[11].

2001-yildan beri “Pashtuniston” muammosi ko‘pincha Afg‘oniston va Pokiston o‘rtasidagi transchegaraviy to‘qnashuvlarga javoban og‘ir shaklda amalga oshirilmoqda. Buni Goshta tumani yaqinida Afg‘oniston va Pokiston kuchlari o‘rtasidagi chegaradagi to‘qnashuvlardan keyingi voqealar, xususan, 2003-yilning iyulida Pokistonning Kobuldagi elchixonasiga hujum qilinishi misolida ko‘rish mumkin edi[8].

Pashtun harakati Dyurand chizig‘ining har ikki tarafidagi barcha pashtunlarni o‘z ichiga oladigan mustaqil “Pashtuniston” davlatini yaratish, Pokiston davlati tarkibida esa kengroq siyosiy muxtoriyat va mustaqillikka erishish uchun kurash olib bordi. 2018-yilning dastlabki oylarida boshlangan “Pashtun Tahofuz Harakati” (PTM) politsiya tomonidan Karachi shahrida yosh pashtun yigiti Naqebulla Mahsudning o‘g‘irlab ketilishi va o‘ldirilishiga qarshi paydo bo‘lgan munosabatdir. Uning o‘ldirilishi xalqning g‘azabini qo‘zg‘atdi, uning tug‘ilib o‘sgan shahri Janubiy Vaziriston faollari adolatga chaqirish uchun butun mamlakat bo‘ylab norozilik aksiyalarini boshladi. Harakatning asosiy talablari: harbiylar tomonidan hokimiyatni suiiste‘mol qilishga, asosiy erkinliklarni cheklashga, zo‘rluk bilan odam o‘g‘irlash va g‘oyib bo‘lishiga barham berish, qurbon bo‘lganlar uchun adolat. Pashtunlar misolida PTM misli ko‘rilmagan milliy harakatga aylandi. Pokiston etno-millatchilari o‘z guruhlari va mintaqalari uchun kengroq siyosiy, iqtisodiy va madaniy avtonomiya talab qila boshlashdi.

Britaniya Hindistoni va Afg‘oniston o‘rtasida o‘rnatilgan mash‘um Dyurand chizig‘i va mustaqil Pokiston davlatining tashkil topishi natijasida Afg‘oniston aholisining yarmidan ko‘pini tashkil qilgan pashtunlarning yangi tashkil topgan Pokiston hududiga o‘tib ketishi Afg‘oniston aholisi orasida pashtunlar ulushining kamayishiga olib keldi. Bu voqea afg‘on zaminidagi siyosiy inqirozni chuqurlashtirib yubordi. Jumladan, pashtunlar va etnik ozchiliklar o‘rtasidagi munosabatlardagi muvozanatni buzdi, chunki bu holat Afg‘onistonning pashtunsentrizmini va uning markaziy hukumatining barqarorligini sezilarli darajada zaiflashtirdi va davlat hokimiyati tuzilmasini o‘zgartirish masalasini kun tartibiga qo‘ydi. Pashtunlar yashaydigan butun hududga da‘vogar Afg‘oniston hukumati Dyurand chizig‘ini hech qachon tan olmagan[2].

Afg‘on diplomati Rahmon Pajvok Pokistonni “Pashtuniston” masalasida ikki tomonlama standartlar qo‘llashda aybladi, ya‘ni rasmiy Islomobod bu ikki muammo bo‘yicha pozitsiyasidagi qarama-qarshilikka ishora qilib, u Pokiston Kashmirda plebitsit (referendum) o‘tkazishni talab qilgani, pashtunlarga esa buni rad etganini aytdi[7].

Yangi Dehliidagi Tinchlik va mojarolarni o‘rganish institutining direktori o‘rinbosari Suba Chandran maqolasida “Tolibon” Afg‘onistonda AQSh boshchiligidagi qo‘shinlarga qarshi kurashda FATAdan xavfsiz boshpana va qutqaruv hududi sifatida foydalanib kelgan, deb yoziladi[12]. “Tolibon”ni Kobulda hokimiyatga kelishi uning “Pashtuniston”ga bo‘lgan talabini deyarli qayta tikladi, hokimiyatni qo‘lga kiritgandan so‘ng to‘rt oy ichida chegarani o‘rab olish bo‘yicha barcha

ishlarga keskin qarshilik ko'rsatib, Tolibon "Pashtuniston"ga nisbatan o'z maqsadiga erishishda qat'iyiligini namoyish etdi. "Pashtuniston" g'oyasini Afg'onistondagi "Tolibon" harakatidan tashqari, Pokistonning aholisining 15 %ini (23 milliondan ortiq) tashkil etuvchi mahalliy pashtunlarning katta qismi ham qo'llab-quvvatlaydi[13]. Pokiston siyosati doimo pashtun harakatining oldini olishga qaratilgan. Islomobod pashtunlarning Afg'oniston zaminidagi rolini oshirishdan, ayniqsa, ularning Afg'oniston hukumatidagi ta'sirini oshirish[7] orqali qanoatlantirish, shuningdek, mamlakatda etnosiyosiy muvozanatni izdan chiqarishdan manfaatdor edi[10]. Bu xususida O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov ham quyidagilarni ta'kidlab o'tgan edi: "Mojarolarning davom etishi ba'zi bir kimsalarga "ajratib yuborilgan xalqlar" muammosini zo'r berib avj oldirishga imkon bermoqda. Bunda ko'pincha, masalan, Afg'oniston bilan chegaraning ikki tomonidagi o'zbeklar yoki tojiklarni, pashtun qabilalarini birlashtirish foydasiga sun'iy dalillar to'planmoqda. Mavjud chegaralarni etnik asosda o'zgartirish yo'lidagi har qanday urinish qanday oqibatlarga olib kelishini tasavvur qilishning o'zi dahshatli[14].

XULOSA

Umuman olganda, pashtunlarning "Pashtuniston" davlatini tuzish g'oyasi va harakatlari Afg'oniston-Pokiston munosabatlarini sovuqlashishi hamda keskinlikni yuzaga keltirishda asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda. "Pashtuniston"ni tashkil etishga qaratilgan har qanday urinishlar Pokiston Islom Respublikasining hududiy yaxlitligiga tahdid soladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ponka T., Dkhar P., Dkhar A. (2017) The Durand Line: Official Positions of Pakistan and Afghanistan over the Legitimacy of the Border. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 124.
2. Abdurahmonov O.N. (2021) Afg'oniston pushtunlari: ilmiy risola. – T.: EFFECT-D. 101 b.
3. Бобокулов И.И. (2021) Афғонистон: Луғат – маълумотнома. – Т.: Complex Print. 248 б.
4. Pashtuns seek int'l support for liberation. *Afghanistan Times*. Retrieved from <https://www.afghanistantimes.af/wp-content/uploads/2016/11/Pashtunistan.jpg>
5. Pashtunistan. Reddit. Retrieved from <https://external-preview.redd.it/B1qcBIAleM5Hcgb8hwQE4ukPqvDSe7pcLsFWQbd85M.gif?format=png&s=46c02d70e33fb36032ce2ffe706814f249133512>
6. Пойя С. (05.04.2010) "Линия Дюранда": 60 лет без мира. *Afghanistan.ru*. Retrived from <https://afghanistan.ru/doc/17027.html>
7. Buranov S. The Durand line – key of the Afghan problem. *International Journal of Scientific & Technology Research* Volume 9, Issue 02.

8. Nadiri Kh. H. (April 27, 2015) Explaining Pakistan's self-defeating Afghanistan policy. Brookings. <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2015/04/27/explaining-pakistans-self-defeating-afghanistan-policy/>
9. Rubin B.R. (2002) The Fragmentation of Afghanistan. 2nd ed. - New Haven and London: Yale University Press. – P.134.
10. Туляганова Н.У. (2004) Афганский фактор в современных международных отношениях в Центральной Азии. – Т.: Фан. Монография. – С.159.
11. Mehdi J. (October 20, 2016) Evolution and the decline of Pashtunistan Movement. Journal of Political Science, Law and International Relations (JPSLIR) Vol. 2, Issue 2, 1-6. Retrieved from <http://www.tjprc.org/publishpapers/1-43-1476954853-1.%20JPSLIR%20Evolution%20and%20the%20Decline%20of%20Pashtunistan>
12. Chandran S. (May 2010) American Military Operations Inside Pakistan. Institute of Peace and Conflict Studies (IPCS). Retrieved from <https://css.ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/services/digital-library/publications/publication.html/116629>
13. Rahul B. (January 11, 2022) Analysis Pakistan-Afghanistan Ties Come Under Strain After Taliban Opposes Border Fencing. The Wire. Retrieved from <https://thewire.in/south-asia/pakistan-afghanistan-ties-come-under-strain-after-taliban-o>
14. Каримов И.А. (1997) Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. – Т.: Ўзбекистон. – Б.28.